

Євген Пащенко

До порівняльного вивчення граматик Юрія Крижанича та Мелетія Смотрицького

Найзначнішими мовознавчими досягненнями хорватського ерудита XVII ст. Юрія Крижанича були написані під час сибірського заслання граматичні праці, побудовані на порівнянні слов'янських мов. Твори *Gramatično izkazanje...* і *Objasnjenje vividno o pisme slavenskom* від часу їхнього відкриття в XIX ст. й надалі привертали велику увагу славістів, що ілюструє досить велика бібліографія про творчість хорватського ерудита. Проте безпосередньо український аспект діяльності хорватського мовознавця залишився невиділений з низки причин, зокрема, і через статус української філології минулих століть та особливостей розвитку української хорватістики. Свою роль відігравала і проблема ідентифікації термінології як *славенска*, *руська* мова з відповідною національною культурою. Як правило, згадування ролі Мелетія Смотрицького асоціювалося з слов'янськими узагальненнями, при цьому випускалася з уваги роль саме українського мовознавства у виникненні згаданих творів Юрія Крижанича; україніزم в його текстах залишалися в основному непоміченими.

Спостереження за творчістю хорватського поліглота в контексті українсько-хорватських зв'язків доби бароко дає можливість висвітити низку явищ, які вказують на роль і місце української філології барокової доби, зокрема розвитку барокового славізму та відображення саме української мовної бази в його текстах. Навіть незважаючи на те, що в процесі публікації його рукописів оригінали зазнавали певних корегувань з вилученням українізмів, сліди української мови присутні в цих текстах. Такими особливостями позначена публікація 1846 року рукопису однієї з граматичних праць відомих як *Граматично ісказанє (ГІ)*. Йосип Бодянський, як представник української течії в російській філології 19 століття,¹ першим відкрив славістиці хорватського компаративіста. Треба зазначити, що при цьому він безпосередньо українські елементи в тексті не виділяв, але і не вилучав, на різницю від подальших редакторів. Як добрий знавець вітчизняної філологічної спадщини, Бодянський не міг не помітити пов'язаність знайденого тексту з *Граматикою* українського мовознавця Смотрицького, і в такий спосіб відкрив невідому сторінку українсько-хорватських зв'язків. Проте саме в такому світлі *Граматика* Крижанича не розглядалася, а

---

¹ П. Хропко. Бодянський Осип. – Українська література у портретах і довідках. – Київ, 2000.- Стор. 27-28.

найбільше висвітлювалася як прояв загальнослов'янської компаративістики. Бодянський, опублікувавши рукопис 1859 р. в Москві, з правом виголосив, що „праця цього славного нашого граматики, отця порівняльної слов'янської філології і першого у цій царині в цілій Європі має виняткову цінність.”² Відтоді хорватський автор та його праця викликали невпинний інтерес та високі оцінки. Той „обдарований мовознавець,” як його іменував Роман Якобсон, створив працю, значення якої виходило за вузько національні межі. Твір „має і свої європейські та світові масштаби в історії інтерлінгвістичних прагнень,”- констатував Д. Брозович.³ Визнавалося, що винятково ерудований автор створив першу компаративну граматику слов'янських мов, побудовану при „вражаючій для XVII ст. науковому апараті.”⁴ На думку дослідників, „навіть якщо б Крижанич нічого іншого не написав, лише саме один цей твір давав би нам право вважати його засновником порівняльного слов'янського мовознавства. Це перша в Європі праця з порівняльної слов'янської граматики – і де написана? В Сибіру, в Тобольську, у вигнанні.”⁵

У вивченні предмету хорватський автор мав за собою солідні знання тодішньої європейської філології, національної та загальнослов'янської традиції, включаючи й східнослов'янську. Головний предмет його дослідження – мова слов'ян, яку він вважав засміченою іноземними впливами і тому виступав за повернення до першоджерела, яке вбачав у старослов'янській мові. Єдину на той час наукову обробку цього джерела давало українське мовознавство, перш за все *Грамматика* Смотрицького. Пов'язаність граматичних праць Крижанича з *Грамматикою* українського мовознавця відзначалася у славістиці⁶. Йосип Хамм згадує можливість обізнаності з працями, а можливо й особистого знайомства Крижанича з Єпифанієм Славінецьким під час приїзду вченого хорвата до Москви в 1659. р., таку думку припускав і Ватрослав Ягич.⁷

Крижанич, вірогідно, дізнався про Смотрицького ще в Римі, де міг чути і про *Граматику* Ужевича. Останній був знайомий тодішнім хорватським філологам, а й український мовознавець використовував праці хорватських мовознавців.⁸ Проте,

² Josip Hamm. Križanićeva Gramatika. – Juraj Križanić. Gramatično izkazanje – Zagreb, 1984. – Str. 3.

³ Dalibor Brozović. Juraj Križanić – jedan od pionira interlingvističkih nastojanja. – *Simpozij*, Zagreb, 1983. Str. 10.

⁴ Научно-исследовательский институт языкознания Ленинградского института истории, философии, лингвистики и литературы. Посвящается памяти профессора Милия Герасимовича Долобо. 1884-1935. Т.3. – Ленинград, 1937.- Стр. 153.

⁵ Л.Н. Пушкарев. Юрий Крижанич. Москва, 1984. – Стр. 132.

⁶ M. Shutrumpf. Aufbau und Vergleich mit Smotryckyjs Ksl. Grammatik. – *Specimina Philologiae Slavicae*. Bd. 17. – Frankfurt a/M, 1978.

⁷ Josip Hamm, *ibid.*, str. 6.

⁸ В.В.Німчук. Ужевич Іван. – Українська мова. Енциклопедія. – Київ, 2000.- Стор. 643.

безумовно, найбільший вплив на Крижанича залишила славнозвісна *Граматика* Смотрицького, що не випадково. Саме цей автор увійшов у проблематику, яка була головною в мовознавчій діяльності хорватського поліглота – проблема сакральної мови слов'ян, яка, на думку Крижанича, „засмічена” іноземними впливами. Смотрицький, загально визнаний в Європі науковий авторитет, також, як вважав Крижанич, піддався іноземним впливам, зокрема, через використання лінгвістичної термінології грецького або латинського походження. Крижанич вирішив піти далі, показати початкову базу мови слов'ян і свою працю він будує на дискусії а українським авторитетом. Отже, граматичні твори Крижанича - це діалог з Смотрицьким, який саме і дав йому поштовх для побудови власного бачення витоків слов'янських мов. Деякі дослідники навіть припускали, що саме ознайомлення з *Граматикою* Смотрицького було першим кроком Крижанича у формуванні його „слов'янської ідеї” та задуму показати „чисту” слов'янську мову.⁹ Враження від праці українського мовознавця було настільки міцним, що його хорватський учень переносив у свій текст навіть елементи української мови, присутні в українській редакції церковнослов'янської, якою писав його український вчитель. Наявність цих компонентів, на жаль, залишилися непоміченими у великій аналітичній літературі про граматики Крижанича, що, зокрема пояснюється і специфікою мови Крижанича як синтезу різних лексичних елементів. Виявлення саме українського мовного корпусу в творчості Крижанича потребує аналізу всіх його текстів, зокрема, і неопублікованих, а також врахування факту пізнішого редагування його праць з вилученням українізмів. Але, попри всі втрати, незаперечним є факт наявності українського компоненту в усіх періодах творчості – від Риму до Сибіру, а особливо в час його перебування безпосередньо в Україні.¹⁰

Хорватський автор і сам визнає значення Смотрицького вже у вступі до своєї *Граматики*, відзначаючи як найбільшу заслугу відомого українця його звернення саме до старослов'янської мови, яку Крижанич вважав першопочатком мов усіх слов'ян: „письмо наше від свого виникнення ніколи (хіба лише єдино від Смотрицького) не було взяте до осмислення: а з часом багатьма і *розмаїтим* (в оригіналі саме так - Є.П.) засобами перекручене і начебто придушене.”¹¹ Проте, віддаючи належне Смотрицькому, хорватський автор займає полемічну позицію, не погоджуючись з

---

⁹ А.Л. Гольдберг. Идея славянского единства у Юрия Крижанича. – *ТОДРЛ*. Том XIV. Москва-Ленинград, 1963. – Стр. 388.

¹⁰ Див.: Jevgenij Paščenko. Stvaralaštvo Jurja Križanića u Ukrajini. *Riječ*. Časopis za slavensku filologiju, Rijeka, 2006, sv. 2, s. 40-53.

¹¹ Юрий Крижанич. Собрание сочинений. Вып.1.- Москва, 1891. – Стр. 28.

вживанням грецької термінології: «Meletij Smotritskij, dljaradi svojego trudoljubja, i dlja pečalnosti koju jest nosil pro občenu polzu, pišuć Gramatiku, dostojen jest pameti i mnogije hvali: i bil bi dospil veći narodu posobnije, dabi se nebil soblaznil po obzoru na Grečskije prevodi: i dabi nebil zahotil našego jezika na Grečskije i na Latinskije uzori pretvarjat. Vsaki bo jezik jmajet svoja vlastita pravila, raznita ot jnih: i nemožetse po jnogo jezika uzoreh iliti pravileh ispravljat».¹² За Крижаничем, усі оті мовознавчі терміни, запозичені з чужих мов, знаходяться у слов'янському лексиконі, тож він і заходився це показати у своїй праці *Граматично изказанє*. З цією метою автор намагається знайти можливі аналоги в інших слов'янських мовах, чим і заслужив визнання від Бодянського як „отець порівняльної слов'янської філології.” Але, попри усі прагнення, хорватський автор значною мірою базується на *Граматиці* Смотрицького, а вся його мовознавча діяльність сибірського періоду розвивається в контексті *київських книг* як він іменував українську філологію, з якою ознайомився ще в Римі, пізнавав упродовж всього часу перебування на слов'янському сході, де суверенно панувало саме українське барокове мовознавство. Церковнослов'янська мова української редакції, якою користувався Смотрицький, в різних формах відбилася в лексиконі Крижанича. Українські елементи спостерігаються у Крижанича на рівнях – фонетичному, морфологічному, лексичному, в створенні власних мовознавчих термінів. Останнє, як головне завдання Крижанича – створення адекватної слов'янської термінології – виявилось в трьох групах граматичних назв: ті, що запозичені або схожі з *Граматикою* Смотрицького без змін; ті, що вміщують в собі український прототип, перебудований хорватським автором, та безпосередньо Крижаничеві неологізми.

До тексту ГІ, опублікованому в Загребі, упорядник Йосип Хамм подав список окремих слів і термінів, що відрізняються від хорватських аналогів. У них неважко помітити українські прототипи: *čiselni, čiselno jme, Jme, dijann, misno, orudno, pomistno, sobiralno, jmennik, jmenika, neosobna, orudnik, osoba, perva, vtora, tretja, osoben, otmina, označenje povidalni, sklad, skladenje, sobiralni, trojeskladen, vlastito jme* (стор. 42-44).

Вступ до ГІ написано відомою „загальнослов'янською” мовою Крижанича, в якій його неологізми змішані з лексемами найбільше з старослов'янської, хорватської, української та російської мов. Створюючи власні моделі, автор нерідко орієнтується на певні зразки в згаданих мовах. Хоча церковнослов'янська в нього на першому місці, Крижанич не уникав української розмовної лексики, знання якої особливо

---

¹² Juraj Križanić. Gramatično izkazanje. Priredio i uvodnu raspravu napisao Josip Hamm. – Zagreb, 1984. – Str.9. Далі посилаємося на зазначене хорватське видання твору *Gramatično izkazanje*, в дужках, сторінка.

підтверджують твори, написані під час перебування и Ніжині в 1659 р. В українській мові його особливо приваблювали форми, що цілком очевидно перегукувалися з його рідною хорватською. Як славіст-компаративіст, Крижанич поєднував різні слов'янські, особливо східнослов'янські, елементи, в яких українізми цілком чітко виражені, проте через складний синтез могли сприйматися як авторські неологізми. За спостереженням Ягича, „ніхто в його часи не вмів так дотепно зібрати різні фонетичні явища слов'янських мов, як він...”¹³ В українській мові Крижанича особливо міг привабити схожий з хорватським рефлекс *ятя* як *i*, що цілком перегукувалося з його рідним діалектом. Такими в тексті Крижанича є, зокрема, приклади як *vsih, v ričeh, besidi, lipllje (lipše), poslidil, poslidujućem, litopisci, drivnjim, vsi, mist, dilo, rik, sovito, mni grišnomu*. Крижанич вважає, що саме така фонетична форма є найбільш вірною, і підтвердження бачив, зокрема, і в українській мові. Щодо назви цієї мови, то він демонструє певну обізнаність з термінологічним станом в тодішній філології, але вносить і свої назви. Так, він джерела з України іменує „київські книги” (*Kijevskih knyгах, knyžicah, knyžnom, knyg, knygi, knyгах*). Коли говорить про можливу слов'янську спільність, центром якої була б Русь, Крижанич цю назву використовує згідно українських форм, вживає ім'я *Rusin*, але створює і власні як *Rusjanin, Rusjanov, jme Rusko, Bilorusjani*; коли згадує поляків, називає їх як і українці *Ljahe*, але не забуває ім'я з хорватської легенди як *Lehe*. В національній ідентифікації українців Крижанич, розгадуючи Rebus Rutenicis, вживав назви *Рус, Русин*, але і створював власні назви, в першу чергу стосовно запорожців: *Podnepranin, Zapražanin*. Не залишилася поза увагою хорватського спостерігача і стилістична різноманітність *київських книг*, в яких він помічає залежність слів від функції твору – від обрядових до канцелярських, полемічних творів. Крижанич вживає назви як *Ruski Knyžnij ili Drivvnji jezik - dljaradi prikaznih pisem, i vsakih narodnih dil, koja na Rusi domašnjim jezikom bivajut otpravljana*. Важливо наголосити, що хорватський славіст нерідко згадує білорусів, називаючи їхню мову *Biloruski jezik* – певною мірою відповідно до української форми. Досить часті в його лексиконі слова та вирази з української розмовної мови, іноді позначені хорватизмами або згадуваними неологізмами, як-от: *vidoma, zagoni, Rusko gospodarstvo, slid, nimajem, oprič domašnjego dila, hoč-hoč, u... kutu zemlji, posljidnjih, pri vzjatju... stolici, ditinstva, narodnih dil, dilo samo govorit; mni grišnomu lučilose dilo dilat bez vsjakogo sovita*. Окремі речення вказують на їхню пов'язаність з *київськими книгами*,

---

¹³ Vatroslav Jagić. Život i djelo Jurja Križanića. – Str. 116.

переймаючи з яких певні фрагменти, Крижанич привносив свої зміни: *Liho poslidujućih vikov pisatelji jnorodni (:svojerodnih bo mi nimajem:) povidajut nam: kako vo vrime cara Mavricija naipervlje Slovinci preidoše črez Dunaj, i javiše se v deržavah Rimskogo kraljevstva, v kojih i do sego dni prebivajut.* (стор.. 48, 2v). Крім лексичних прикладів знайдемо й різні інші форми, наприклад займенники, прийменники або числівники: *z Grekmi i z Rimljanami; jih, tim; perva, vtora, tretja, četverta, pjata* (стор. 47-51).

Свободу своїй творчій фантазії у створенні „автентичних” слов’янських конструкцій Крижанич дає безпосередньо у викладі *Грамматики*, яка своєю оригінальністю не переставала вражати славістів наступних століть, починаючи від Бодяньського, котрий називав *Граматично исказанє* „винятковим подвигом”, виконаним „з системною послідовністю, сповненим дотепними, вірними і вражаючими зауваженнями.”¹⁴ І тут знаходимо безпосередні українізми, що, на жаль, залишилося поза увагою славістів. Крім згадуваних термінів, розсипаних по тексті ГІ, відзначимо і такі часто вживані українізми, як *razdil*, (хорв. *rogglavlje*), *sklad* (slog). Останнє, слово *склад* дивувало Й. Хамма: „Цікаво, що М. В. Ломоносов (Российская гармматика, СПб, 1755) і А. А. Барсов (Российская граматика, 1783 – 1788)... замість *слог* вживають термін *склад*.”¹⁵ В даному випадку маємо лише один з прикладів тривалого впливу української філології, в першу чергу авторитету Смотрицького, на інші філологічні традиції - від хорватської до російської.

Серед інших відгуків українських моделей, що проступають в неологізмах Крижанича, відзначимо: *kakot* (як-от, хорв.: *kao što je*), *nimajut; osobi jesut tri: Perva: ja jmaju, Mi jmajemo. Vtora: Ti jmaješ, Vi jmajete. Tretja: On jmajet, Oni jmajut. Tvorenje: Hoditi.* Серед прикладів відмінювання автор вважає кращими форми, вірогідно почуті серед українців: *brate; riboju, ričmi; litom, litmi; zmij, jdut, gospodarju*. Те ж стосується і прикладів з особистими іменами: *Danilo, Manojlo, Mihajlo*; згадує вчений і „народні” назви як *Nimčín, Лях*; також форми як *Hristijanin*, кличні форми, схожі до хорватської, як *Bolgarine, Rimljanine*. У згадуваних етнонімах з коренем *Rus-* вживає українські назви, вважаючи їх спільними для східних слов’ян: *Rusin, Rusine, Rusov*.

Крім апології окремих слів, Крижанич нерідко заперечує певні українські приклади. Так, він вважає недоцільними такі вислови як *togo času, togo roku, z boku*, вважаючи більш вірними аналоги з старослов’янської (стор. 62, 12.). У таких запереченнях

---

¹⁴ Осип Бодянский. Грамматично изказание. Предисловие. – Стр. VIII. Чтения в Императорском Обществе Исторических древностей России. 1848. кн. 1.

¹⁵ Josip Hamma, там же, стор. 57, посилання б.

Крижанич керується власними критеріями, в яких на перше місце ставить окремі існуючі приклади в старослов'янській, хорватській, руській (українські) та почуті з російської. Проте, у визначеннях „вірності” він не завжди послідовний, нерідко змішує різноманітні елементи з східнослов'янських мов, у першу чергу української та російської (до білоруської ставиться критично) з хорватськими та старослов'янськими лексемами.

Крижанич заперечує окремі приклади української розмовної мови, а іноді вважає їх доцільнішими у порівнянні з іншими зразками, особливо коли йдеться про схожість з хорватськими аналогами. Приклади з української мови він називає „по Руску”, порівнюючи їх з хорватськими, як-от: *sičen – sična, grudan – grudna, viter – vitra* (стор. 63, 13). Коли каже *Русяни* (так іменує східних слов'ян) і наводить приклади з їхньої мови, схожі до хорватських, по суті, наводить їх з українській мові: «*Rusjani često, a Hervati vsegda, tvorjat pridivnik jednak protivniku: to jest : veljat, pri Bogu, pri človeku, pri Bratu, pri Kralju. Tož se činjat i v jnih vsih pretvoreh, jmen obstojnih: ježe v misto pridivnika jediničnogo vezdi uživajem protivnika: pri litu, pri licu*». (стор. 64, 14). Далі наводить окремі приклади з старослов'янської (по Смотрицькому) і створює свої моделі як можливий варіант загальнослов'янської. Так, наприклад, автор допускає різні форми палаталізації, присутні в хорватській, українській та російській мовах: *Pri noge, nogi : noze, nozi, noze; pri ruke, ruki, ruke : ruce, ruci, ruce; pri lite, liti : pri litu; pri lici : pri licu*. (стор. 64, 14 -15). Часто вживає назви компарацій «по Руску і по Hervatsku», іноді наводить приклади «по Lešsku, po Serbsku», але найбільше – як кажуть «Hervati». Цікаво, що при цьому він оперує словом з української «*vživajut'*», а не хорватським «*koriste*»: «*Hervati vo vsih jmenikah... uživajut*» (стор. 66, 21,6). Значна частина компаративного матеріалу в нього складається з українських та хорватських прикладів, запозичених від Смотрицького, з української розмовної мови, лексики тодішньої Московії і все це порівнюється з хорватською як головним мірилом: «*po Hervatsku (: kako smo rekli:) vse idet pravilno...*» (str. 67,23).

Як відзначалося, Крижанич нерідко заперечує Смотрицькому, якщо вважає певне слово невідповідним, часто починає компарацію цитуванням українського мовознавця: «*Smotrickij velit...*», «*Smotrickij ovdí činit...*», «*Mi pak takova pravila nehvalim...*». Свої заперечення хорватській автор аргументує тим, що, як вважає, таких прикладів ніде в інших слов'ян нема, хіба що в поляків, до яких він також ставився критично: «*nigdiže nist v obćem ljudskom govorenju: «razvi liše u Lehov jest ničto tomu spodobno*». У згадуваній критичній позиції щодо мови білорусів Крижанич бачить непотрібні впливи

польської, але по суті, говорить про українську мову, що викликає в нього заперечення, котрі адресує і Смотрицькому: «opet na ovom mistu Lehi, Bilorusjani, i Smotrickij činet nepotrebe razbor(...) Ali pak nam ništ prigodno takovo razbiranje...» (стор. 72, 34-36). Отже, негативним для нього є все те, що становить відхилення від старослов'янської, деякі використання живої розмовної мови, якщо це не подібне до хорватської, але найбільший „гріх” Смотрицького – вживання латинської та грецької термінології: «Smotrickij vličet naš jezik, da bi spodoben bil vo vsem Greckomu i Latinskomu» (стор. 73, 38). Як норму він наводить приклади, почуті, як стверджує, від Rusjanov, хоч окремі елементи можуть бути його власним виробом (*ot Dinji, višnji, črišnji*). Русяни хорватському спостерігачеві особливо привабливі згадуваним вживанням і на місці *ять*, що хорватський компаративіст вважає нормою, але дозволяє і широке *e*, тож можна вживати «*hoč prosto I, hoč prosto E. Kakot V tom lete, možetse izreć na četvero: V tom Leti : V tom Lete : V tom Liti : V tom Lite*» (стор. 77, 46) де неважко помітити українські елементи (*хоч, лімі*). Також і в інших прикладах під назвою Русяни бачимо українські приклади, які змішані з хорватськими та авторськими неологізмами «*A Rusjani liplje veljat Ovi Diti, O Diti, Kroz Diti, Ot Ditej, Pri Ditjah, Ko Ditjam, So Ditmi*» (стор. 80, 50). Йому імponує почута в Україні (*Po Rusku*) назва *диму*, яка співпадає зі схожим в його рідному діалекті *dite*, тож він рішуче заперечує приклади з інших мов які вважає помилковими: «*Rusko Robe, Robeta i Leško Hlape, Hlapeta : i Serbsko Momok, Momče : jesut neprigodni riči*» (стор. 81, 53).

Наведені приклади дають підставу констатувати, що українізми досить виразно представлені в лексичному складі *Грамматики* Крижанича, цілого мовного комплексу хорватського славіста-компаративіста. Як зазначалося, вони виступають або матеріалом для заперечень, або моделлю, за якою хорватський мовознавець будує свій неологізм, або ж залишаються незмінними. Останніх, запозичених з живої української мови, яку автор чув за часи перебування в Україні, або ж від українців, засланих до Сибіру, або запозичував у Смотрицького, також чимало в тексті. Хоча Крижанич і вносить певні корекції, що є загальною рисою його стилю, їх українське походження є очевидним: *liše, voni, Podil, Podilja, Mogila, Mikita, cerkva, step, postat, rič, steblo, prodadž, červenj, obid, v serdci, mitnik, gospodar, divak, goljak, slipak, nimes, nimak, hliv, gospodarstvo, bratstvo, svidočstvo, big, dijanje, sluhanje, hotinje, žaloba* (наголос на останньому складі), *zbitok, počatok, privada, svit, sovit, zvirina, jaječko, serdenko, zlodij, zviroboj, licimir, listopad, tretina, godovini, jmenini, novoselini, dolžina, širina, visina,*

novina, davnina, mišanina, rodina, nespodobje, zločinec, ljubov, gospodinji, kovalj, najmit, pekarnja, obidnja та ін.

Ці та інші українізми, розсіпані по тексті праці *Gramatično iskazanje*, становлять складову частину так званої загальнослов'янської мови, яку створював хорватський поліглот. Приклади розмовної української мови засвідчують добру обізнаність автора з цією мовою, яку він сприймав як частину „мови Слов'ян”. Крижанич не виділяє окремо українську мову, вважаючи її складовою загального фонду, і ставиться до цієї мови як і до інших – приймає або заперечує окремі приклади. Проте, безумовним є факт наявності української мови в різних варіантах хорватського барокового славіста. Українізми знаходяться і там, де він називає мову як *Русянска, Білорусянска*, кореспондуючи з книгами київських книг та інших видань українського бароко.

Після рідної хорватської та старослов'янської автор найбільше звертався до східнослов'янських мов, розглядаючи їх як спільну базу. Таке його ставлення пояснюється переконаннями барокового славізму в його хорватському варіанті, позначеному особливостями поглядів самого Крижанича. В термінологічному плані вчений хорват не був звільнений від певних ускладнень у проблемі ототожнення назви з коренем *рус-* з конкретним етносом, що в цілому було характерним для тодішньої західної славістики. Крижанич виступав за консолідацію всіх слов'ян, згуртованих в рівноправному єднанні під егідою московського царя. Така його утопія була типовою для барокового славізму, що має аналогії в українському славізмі того часу.

Наявність у тексті Крижанича українського компоненту засвідчує роль та місце мови і мовознавства України у творчості хорватського славіста. Парадоксально, але саме цей факт не знаходив гідного висвітлення у славістиці, що пояснюється, зокрема, і всіма відомими обставинами, що позначалися на статусі української мови і мовознавства упродовж століть. Проте, подібне було певною мірою характерне і для хорватської мови, яка найбільше представлена в лексичному складі його творів. Це була й одна з причин, що твори Крижанича тривалий час залишалися невідомими до їх відкриття в ХІХ ст. Хорватська мова вперше вимовлялася в краях, далеких від батьківщини автора – в Сибіру і далеких від ідей славізму, до яких тодішнє московське суспільство було ще не готове. Коли ж ці твори були знайдені та опубліковані, вони зазнали інтерпретацій в дусі тодішнього російського слов'янофільства, яке тенденційно сприймало слов'янські ідеї Крижанича, називаючи його предтечею російського слов'янофільства. Ватрослав Ягич, один з рідких хорватів у російській славістиці, помічав хорватську мову, але не бачив українську, що знову ж викликано згаданими причинами.

Українська мова знайшла своє відображення і в іншому граматичному творі Юрія Крижанича *Objasnjenje viviodno o pisme slovinskom*, що також виник у Сибіру і також побудований за принципом творчої дискусії з *Граматикою* славнозвісного українського мовознавця Мелетія Смотрицького, що потребує подальших порівняльних досліджень.

Творчість Крижанича-граматика ще раз підтверджує значення української мовознавчої науки в розвитку європейської славістики доби бароко, становить яскравий етап розвитку українсько-хорватських відносин¹⁶.

---

¹⁶ Бібліографія: Hrvatska / Ukrajina. Kulturne veze od Jadrana do Dnjepra. Dvojezično hrvatsko-ukrajinsko izdanje. Priredio Eugen Paščenko. Zagreb, 1996.